

Київський університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

Олексій ЖИЛЬЦОВ

« _____ » 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОСОФІЯ ІСТОРІЇ

для студентів

спеціальності **033 Філософія**

освітнього рівня першого (бакалаврського)

освітньої програми **033.00.01 Філософія**

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти

Програма № 25р5/23
Лисенко
(підпис) (прізвище, ініціали)

« _____ » 2023 р.

Київ – 2023

Розробник: Юрій Васильович Омельченко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Викладач: Юрій Васильович Омельченко, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук

Протокол № 7 від 21 лютого 2023 року

Завідувач кафедри д.філос.н., проф. Іван ОСТАЦУК

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми 21 .02.2023 р.
Гарант освітньої програми Ярослав ПАСЬКО

Робочу програму перевірено

21.02.2023 р.

Заступник декана Віталій ЗАВАДСЬКИЙ

Пролонговано:

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

©Омельченко Ю.В., 2023 р.
© Київський університет імені
Бориса Грінченка, 2022 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	Заочна
Вид дисципліни	Нормативна	
Мова викладання, навчання та оцінювання	Українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	3 / 90	
Курс	2	
Семестр	4	
Кількість змістових модулів з розподілом:	3	
Обсяг кредитів	3	
Обсяг годин, в тому числі:	90	
Аудиторні	42	
Модульний контроль	6	
Семестровий контроль	5	
Самостійна робота	37	
Форма семестрового контролю	Іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: Формування системи знань про основні етапи й особливості розвитку філософії історії.

Дисципліна спрямована на формування таких загальних, спеціальних програмних компетентностей освітньої програми підготовки.

ЗК-01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК-03. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-04. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК-05. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК-06. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-09. Здатність до міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді.

ЗК-10. Здатність працювати автономно.

ЗК-12. Здатність діяти на підставі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-13. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.

ЗК-14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірності

розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу та суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та введення здорового способу життя.

СК-01. Усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури.

СК-02. Здатність виокремлювати специфіку філософського знання та змістові відмінності філософії від інших форм мислення.

СК-03. Здатність використовувати у професійній діяльності знання про розвиток основних філософських ідей, учень та напрямків.

СК-05. Здатність аналізувати сучасні філософські проблеми та вчення.

СК-08. Здатність оперувати філософською термінологією для розв'язання професійних завдань.

СК-9. Здатність застосовувати в професійній діяльності філософські методи і підходи.

СК-10. Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики.

СК-12. Здатність дотримуватися у професійній діяльності норм інтелектуальної доброчесності.

СК-13. Здатність брати участь у наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії.

СК-14. Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях на засадах діалогу, відкритості й толерантності.

3. Результати навчання за дисципліною.

Програмні результати навчання з дисципліни.

ПРН-01. Розуміти сенс філософії, її місце в системі культури.

ПРН-02. Розуміти розмаїття та специфіку філософських дисциплін, знати філософську термінологію.

ПРН-04. Аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальногуманітарної проблематики.

ПРН-06. Мати обізнаність щодо основних напрямів, тенденцій, проблематики сучасної філософії.

ПРН-08. Мати обізнаність у головних філософських методах і підходах, розуміти етико-практичну значущість філософського знання.

ПРН-11. Вміти аналізувати міркування та робити ґрунтові смислові узагальнення, висновки.

ПРН-12. Вміти викладати власні міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано.

ПРН-13. Критично оцінювати власну позицію та знання, порівнювати і перевіряти отримані результати

ПРН-15. Мати навички введення інтелектуальних дискусій на засадах діалогу, відкритості і толерантності.

ПРН-17. Мати навички участі в наукових та прикладних дослідженнях в галузі філософії.

ПРН-18. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					Самостійна
		Аудиторна:					
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Семестр 2							
Змістовий модуль I. Рушійні сили, чинники та закони історичного розвитку							
Тема 1. Філософія історії як розділ філософії і галузь науки. Проблема «схід»-«захід» у філософії історії	9	2		2			5
Тема 2. Рушійні сили історії, закони історичного розвитку. Історія як процес зміни стилів	9	2		2			5
Тема 3. Історична епістемологія	11	2	2	2			5
Модульний контроль 1	2						
Разом	31	6	2	6			15
Змістовий модуль II. Моделі історичного процесу							
Тема 4. Особливості лінійної моделі історичного процесу	9	2		2			5
Тема 5. Особливості циклічної моделі історичного процесу	10	2		3			5
Тема 6. Некласичні моделі історичного процесу	12	2	2	3			5
Модульний контроль 2	2						
Разом	33	6	2	8			15
Змістовий модуль III. Українська філософія історії в контексті філософського осмислення проблематики історичної пам'яті							
Тема 7. Історична пам'ять. Політика історичної пам'яті. Історія як учитель. Поняття «суду історії»	9	2		4			3
Тема 8. Етапи еволюції української філософії історії	10	2		4			4
Модульний контроль 3	2						
Разом	21	4	-	8			7
Семестровий контроль	5						
Усього	90	16	4	22			37

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Рушійні сили, чинники та закони історичного розвитку

Тема 1. Філософія історії як розділ філософії і галузь науки. Проблема «схід»-«захід» у філософії історії

Філософія історії, її предмет, об'єкт і методологія. Філософія історії, історіософія та історіографія: спільне і відмінне. Орієнталізм та окциденталізм у філософії історії. Становлення основних парадигм історії в осьовий час. Філософія історії у Стародавній Індії і Китаї. Особливості філософії історії в античній Греції. Особливості християнської історіософії. Розуміння історичного часу в історії філософії. Поняття «історична епоха».

Тема 2. Рушійні сили історії, закони історичного розвитку. Історія як процес зміни стилів

Історичний провіденціалізм. Географічний і демографічний детермінізм як рушії історії. Діалектичний підхід до встановлення рушійних сил історії. Роль особистості в історії: волюнтаристський підхід. Техніка і технології як рушії історії. Культура як рушій історії. Конспірологічний підхід до рушійних сил історії: чому люди вірять, що історію творять таємні змови.

Антропоцентризм як основа історичного розвитку. Прогрес людства як закон історії. Географічний детермінізм як закон історії. Біологізаторський підхід до історії: звідки з'явилися європоцентризм і расизм. Виклик і відгук як закон історії. Дифузія як закон запозичення, перенесення і взаємодії культур в історії. Історіософська дискусія про можливість законів історії.

Історія як процес зміни художніх, мистецьких, літературних стилів. Стильова еволюція та її циклічний характер.

Тема 3. Історична епістемологія

Класична, некласична і постнекласична парадигми філософії історії. Філософський аналіз меж, можливостей, форм і методів історичного пізнання. Екстерналізм та інтерналізм у філософії історії. Історичні типи наукової раціональності.

Змістовий модуль II. Моделі історичного процесу

Тема 4. Особливості лінійної моделі історичного процесу

Філософія історії Августина Аврелія. Прогресистські концепції історії в добу просвітництва (Вольтер, Ж. А. Кондорсе, А. Р. Ж. Тюрго) та антипрогресизм Ж.-Ж. Руссо. Соціальний утопізм про минуле і майбутнє. «Естафетна модель» історичного процесу Ж. Бодена. Концепція осьового часу К. Ясперса. Спіралеподібна модель історичного процесу. Концепція соціально-економічних формацій. Поняття «кінця історії». Есхатологічний підсумок історії. Футурологічні концепції в лінійній моделі.

Тема 5. Особливості циклічної моделі історичного процесу

Циклізм у філософії історії. Поняття «дух народу». Циклічні концепції Г. Рюкєрта і Ф. К. фон Савіньї. Концепція культурно-історичних типів М. Данилевського. «Морфологія історії» О. Шпенглера. Історіософія А. Тойнбі.

Філософія історії П. Сорокіна. Концепція історичного коловороту Дж. Віко. Хвильові концепції історії. Різні підходи до поняття цивілізації.

Тема 6. Некласичні моделі історичного процесу

Постмодерністська модель історичного процесу. Наративна модель. Аналітична філософія історії. Нова культурна історія. Історична антропологія. Контрфактуальна історія та інші напрямки альтернативної історії. Кліометрія і квантитативна історія. Мікроісторія та історія повсякденності.

Змістовий модуль III. Українська філософія історії в контексті філософського осмислення проблематики історичної пам'яті

Тема 7. Історична пам'ять. Політика історичної пам'яті

Поняття «історична пам'ять». «Місця пам'яті». Меморизація історії. Політика історичної пам'яті: світовий та український досвід. Історія як вчитель. Поняття «суд історії».

Тема 8. Етапи еволюції української філософії історії

Історіософія в Київській Русі. Концепція неперервності (тяглості) української історії. Історіософський конструкт «Київ – другий Єрусалим». Особливості українських історичних архетипів. Історіософія доби українського бароко. Філософія історії у пошуках унікальності: від історіософії романтизму і народництва до формування самостійницького проекту. Філософія історії української національної ідеї. Модерна філософія історії України.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2		Модуль 3	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекції	1	3	3	3	3	2	2
Відвідування семінарських занять	1	1	1	1	1		
Робота на семінарському занятті	10	1	10	1	10		
Робота на практичному занятті	10	3	30	4	40	4	40
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	-	-	-	-	-	-
Виконання завдань для самостійної роботи	5	3	15	3	15	2	10
Виконання модульної роботи	25	1	25	1	25	1	25
Разом			84		94		77
Максимальна кількість балів: 255							
Розрахунок коефіцієнта: $60/255=0,24$							

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Різновидами самостійної роботи є:

- вивчення лекційного матеріалу;
- самостійне опрацювання за відповідними темами окремих питань з навчальної дисципліни;
- робота з рекомендованою основною і додатковою літературою;
- підготовка доповідей, підготовка до обговорень за відповідними темами на семінарських заняттях;
- підготовка творчих робіт (есе, виступу на конференції та ін.);
- систематизація теоретичних та практичних знань перед модульними контрольними роботами та заліком.

Контроль виконання самостійної роботи відбувається при обговореннях на семінарах, при написанні модульних контрольних робіт, ПМК.

Критерії оцінювання – кожна робота оцінюється у 5 балів.

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів
1	Глибина і повнота розкриття завдань	2 бали
2	Повнота використання рекомендованої літератури	1 бали
3	Обґрунтування висновків	0,5 бали
4	Грамотність, стиль викладу, оформлення роботи	1 бал
5	Обсяг виконаної роботи	0,5 бал

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Форма проведення модульного контролю: виконання письмового завдання, спрямованого на формування творчих здібностей, здатності до узагальнень та надання самостійних оцінок подіям та явищам. Максимальна кількість балів за кожну роботу дорівнює 25 балам.

6.4 Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, усний іспит. Методи письмового контролю: модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, реферат.
- Комп'ютерного контролю: тестові програми.
- Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- систематичність відвідування занять;
- своєчасність виконання навчальних і індивідуальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних і індивідуальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності;
- виконання тестових завдань.

6.5 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Філософія історії, її предмет, об'єкт і методологія.
2. Філософія історії, історіософія та історіографія: спільне і відмінне.
3. Орієнталізм та окциденталізм у філософії історії.
4. Філософія історії у Стародавній Індії і Китаї.
5. Особливості філософії історії в античній Греції.
6. Особливості християнської історіософії. Провіденціалізм та есхатологія.
7. Розуміння історичного часу в історії філософії. Поняття «історична епоха».
8. Географічний і демографічний детермінізм як рушії історії. Геоісторія.
9. Діалектичний підхід до встановлення рушійних сил історії.
10. Роль особистості в історії: волонтаристський підхід.
11. Техніка і технології як рушії історії. Культура як рушій історії.
12. Антропоцентризм як основа історичного розвитку.
13. Прогрес людства як закон історії.
14. Біологізаторський підхід до історії.
15. Виклик і відгук як закон історії.
16. Дифузія як закон запозичення, перенесення і взаємодії культур в історії. Історіософська дискусія про можливість законів історії.
17. Історія як процес зміни художніх, мистецьких, літературних стилів. Сильова еволюція та її циклічний характер.
18. Класична, некласична і постнекласична парадигми філософії історії.
19. Філософський аналіз меж, можливостей, форм і методів історичного пізнання.
20. Прогресистські концепції історії в добу просвітництва та антипрогресизм.
20. «Естафетна модель» історичного процесу.
21. Концепція осьового часу.
22. Спіралеподібна модель історичного процесу.
23. Концепція соціально-економічних формацій.
24. Поняття «кінця історії» і футурологічні концепції в лінійній моделі.
25. Циклічні концепції Г. Рюкєрта, Ф. К. фон Савіньї, М. Данилевського.
26. «Морфологія історії» О. Шпенглера.
27. Історіософія А. Тойнбі.
28. Філософія історії П. Сорокіна.
29. Концепція історичного коловороту Дж. Віко.
30. Хвильові концепції історії.
31. Цивілізаційний підхід у філософії історії.

32. Постмодерністська модель історичного процесу.
33. Наративна модель і аналітична філософія історії.
34. Нова культурна історія та історична антропологія.
35. Контрфактуальна історія та інші напрямки альтернативної історії. Кліометрія і квантитативна історія.
36. Мікроісторія та історія повсякденності.
37. Поняття «історична пам'ять». «Місця пам'яті». Політика історичної пам'яті.
38. Історіософія в Київській Русі. Концепція неперервності (тяглості) української історії. Історіософський конструкт «Київ – другий Єрусалим».
39. Філософія історії у пошуках унікальності: від історіософії доби бароко і народництва до формування самостійницького проекту.
40. Філософія історії української національної ідеї.

6.6 Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. Навчально-методична картка дисципліни

Разом: 90 год., із них: лекції – 16 год., семінарські заняття – 4 год., модульний контроль – 6 год., самостійна робота – 37 год., практичні заняття 22 год., семестровий контроль 5 год.

Теми	Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5	Т.6	Т.7	Т.8
Лекції (теми, бали)	Л.1 (1 б.)	Л.2 (1 б.)	Л.3 (1 б.)	Л.4 (1 б.)	Л.5 (1 б.)	Л.6 (1 б.)	Л.7 (1 б.)	Л.8 (1 б.)
Семінарські заняття (теми, бали)			С.1 (11 б.)			С.2 (11 б.)		
Практичні заняття	ПЗ 1 (10 б.)	ПЗ 2 (10 б.)	ПЗ 3 (10 б.)	ПЗ 4 (10 б.)	ПЗ 5-6 (20 б.)	ПЗ 7 (10 б.)	ПЗ 8-9 (20 б.)	ПЗ 10-11 (20 б.)
Самостійна робота	СР до Т 1 (5 б.)	СР до Т2 (5б.)	СР до Т3 (5б.)	СР до Т 4 (5 б.)	СР до Т5 (5б.)	СР до Т6 (5б.)	СР до Т 7 (5 б.)	СР до Т8 (5б.)
Поточний контроль (вид, бали)	МКР 1 (25 балів)		МКР 2 (25 балів)			МКР 3 (25 балів)		
Семестровий контроль	екзамен (40 балів)							

8. Рекомендовані джерела

Першоджерела

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства і бідності. К.: Наш формат, 2016. 440 с.;
2. Арон Р. Вступ до філософії історії. Есе про межі історичної об'єктивності. К.: Укр. Центр духовної культури, 2005. 580 с.;
3. Берк П. Нові підходи до історіописання. К.: Ніка-Центр, 2010. 368 с.;
4. Блок М. Апологія історії. К.: Laugus, 2018. 144 с.;
5. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст.: у 3 т. К.: Основи, 1995–1998. Том 1. Структура повсякденності: можливе і неможливе. 543 с.; Том 2. Ігри обміну. 585 с.; Том 3. Час світу. 631 с.;
6. Вельш В. Наш постмодерний модерн. К.: Альтер-пресс, 2004. 328 с.;
7. Гейзинга Й. Homo Ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури. К.: Основи, 1994. 250 с.;
8. Гобсбаум Е. Вік екстремізму: Коротка історія XX віку, 1914–1991. К.: Вид. дім «Альтернативи», 2001. 543 с.;
9. Гобсбаум Е. Нації і націоналізм починаючи з 1780 р.: програми, міфи, реальність. К.: Укр. Центр духовної культури, 2010. 288 с.;
10. Грицак Я. Нариси з історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. К.: Генеза, 1996. 360 с.;
11. Даймонд Дж. Зброя, мікроби і сталь: Витоки нерівностей між народами. К.: КМ-БУКС, 2018. 512 с.; Даймонд Дж. Колапс. Чому одні суспільства занепадають, а інші успішно розвиваються. К.: КМ-БУКС, 2019. 688 с.;
12. Даймонд Дж. Переворот. Зламні моменти в країнах, що переживають кризу. К.: КМ-БУКС, 2019. 464 с.;
13. Дейвіс Н. Європа: історія. К.: Вид. Соломії Павличко «Основи», 2008. 1464 с.;
14. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року. К.: «Наш формат», 2020. 928 с.;
15. Джадт Т., Снайдер Т. Роздуми про двадцяте століття. Л.: «Човен», 2019. 384 с.;
16. Донцов Д. І. Історія розвитку української державної ідеї. К.: Т-во «Знання» України, 1991. 48 с.;
17. Еліаде М. Трактат з історії релігій. К.: Дух і Літера, 2016. 520 с.;
18. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. К.: Основи, 1993. 126 с.;
19. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера. Л.: Літопис, 2004. 720 с.;
20. Кислюк К. В. Історіософія в українській культурі: від концепту до концепції: моногр. Х.: ХДАК, 2008. 288 с.;
21. Колінгвуд Р. Ідея історії. К.: Основи, 1996. 615 с.;

22. Ле Руа Ладурі Е. Коротка історія клімату: від Середньовіччя до наших днів. К.: Ніка-Центр, 2009. 144 с.;
23. Липа Ю. Всеукраїнська трилогія: у 2 т. К. : МАУП, 2007. Т. 1: Призначення України. 336 с.; Т. 2: Чорноморська доктрина; Чорноморський простір (атлас); Розподіл Росії. 392 с.;
24. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Центр досліджень історії України ім. П. Яцика Канадського інституту українських студій Альбертського університету. К.: Дух і Літера, 2019. Т. 1. 632 с.; Т. 2. 624 с.;
25. Мак-Люен М. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. К.: Ніка-Центр, 2015. 388 с.;
26. Мак-Ніл В. Піднесення Заходу. Історія людського суспільства. К.: Ніка-Центр, 2002. 1112 с.;
27. Ніцше Ф. Про користь і шкоду історії для життя / Ніцше Ф. Народження трагедії. Невчасні міркування I–IV. Л.: Астролябія, 2022. 624 с.;
28. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. К.: Кліо, 2014. 272 с.;
29. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Х.: КСД, 2016. 496 с.;
30. Плохій С. Великий переділ: незвичайна історія Михайла Грушевського. К.: Критика, 2011. 600 с.;
31. Плохій С. Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні. Х.: Фоліо, 2019. 320 с.;
32. Плохій С. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій. К.: Laugus, 2013. 440 с.;
33. Попович М. В. Нарис історії культури України. К.: АртЕк, 1998. 728 с.;
34. Поппер К. Злиденність історизму. К.: Абрис. 1994. 192 с.;
35. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII–XX століть. К.: Либідь, 2022. 480 с.;
36. Рассел Б. Історія західної філософії. К.: Основи, 1995. 759 с.;
37. Рікер П. Історія та істина. К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. 396 с.;
38. Ріттер Й. Метафізика і політика. К.: Юніверс, 2011.;
39. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права. К.: Port-Royal, 2001. 349 с.; Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. Л.: Літопис, 2010. 358 с.;
40. Саїд Е. В. Орієнталізм. К.: Основи, 2001. 511 с.;
41. Складні питання історичної пам'яті у парадигмі діалогічності культур: кол. моногр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Білосток: Білоруське іст. т-во, 2019. 292 с.;
42. Сміт Е. Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. К.: К.І.С., 2004. 170 с.;
43. Снайдер Т. Криваві землі. Європа між Гітлером та Сталіним. К.: Грані-Т, 2011. 448 с.;
44. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь. К.: Дух і літера, 2012. 624 с.;
45. Снайдер Т. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє. К.: Дух і літера, 2014.;

46. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: у 2 т. К.: Основи, 1995. Т. 1. 1026 с.; Т. 2. 406 с.;
47. Тоффлер Е. Третя хвиля. К.: Всесвіт, 2000. 480 с.;
48. Українська історіософія (XIX–XX ст.): антологія: у 2 ч. / упоряд. Артюх В. Суми: Сумський державний ун-т, 2011. Ч. 1. 250 с.; Ч. 2. 271 с.;
49. Фергюсон Н. Еволюція грошей. Фінансова історія світу. К.: Наш Формат, 2017. 384 с.;
50. Фергюсон Н. Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку. К.: Наш Формат, 2018. 568 с.;
51. Фергюсон Н. Цивілізація: як Захід став успішним. К.: Наш Формат, 2017. 488 с.;
52. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку. Від прадавніх часів до Французької революції. К.: Наш формат, 2018. 576 с.;
53. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. К.: Book Chef, 2018. 416 с.;
54. Харарі Ю. Н. Homo Deus: людина божественна. За лаштунками майбутнього. К.: Book Chef, 2018. 512 с.;
55. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. К.: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 544 с.;
56. Цивілізація: структура і динаміка: моногр. / за заг. ред. І. В. Бойченка. К.: Купріянова О. О., 2003. 448 с.
57. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К.: УКСП «Видавництво “Орій” при УКСП “Кобза”», 1992. 230 с.;
58. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна — Росія — Польща. К.: Дух і Літера, 2013. 552 с.;
59. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності: Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII ст. К.: Laurus, 2012. 472 с.;
60. Янів В. Психологічні основи окциденталізму. Мюнхен: Вид-во УВУ, 1996. 205 с.

Підручники, наукова довідкова література

1. Бойченко І. В. Філософія історії: підруч. К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. 723 с.;
2. Бойченко І. В., Бойченко М. І. Філософія історії: предмет, основи, напрями, детерміністські та ігрові концепції: навч. посіб. К.: КІБіТ, 1998. 85 с.;
3. Габрієлян О., Кальной І., Цветков О. Філософія історії. К.: Академвидав, 2010. 216 с.;
4. Глобалізація: [навч. посіб.]. К.: Амадей, 2007. 480 с.;
5. Горський В. С. Історія української філософії. К.: Наукова думка, 1996. 286 с.;
6. Данильян О. Г., Тараненко В. М. Основи філософії: навч. посіб. Х.: Право, 2003. 352 с.;
7. Дойчик М.В. Філософія історії. Навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. 192 с.;
8. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2003-2013;

9. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. Підруч. К.: Лібра, 1999. 488 с.;
10. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Л.: Львів. національний університет ім. І. Франка, 1999. 227 с.;
11. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія: посібник для студентів іст. спеціальностей ун-тів. Л.: Паіс, 2007. 312 с.;
12. Зінченко В. В. Глобалізація і глобалістика: навч. посіб. Л.: Новий Світ-2000, 2014. 420 с.;
13. Історіографічний словник: навч. посіб. для студ. іст. ф-тів ун-тів / За ред. С. І. Посохова. Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. 320 с.;
14. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закладів / за заг. 13ед.. Н. М. Хоми. Л.: Новий світ-2000, 2014. 766 с.;
15. Історія політичної думки України: підруч. / за заг. 13ед.. Н. М. Хоми. Л.: Новий світ-2000, 2017. 632 с.;
16. Історія філософії: словник / за заг. 13ед.. В. І. Ярошовця. К.: Знання України, 2006. 1200 с.
17. Калакура Я. Українська історіографія: курс лекцій. К.: Генеза, 2004. 496 с.;
18. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. К.: ДрУк, 1999. 446 с.;
19. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. К.: Книга, 2005. 528 с.;
20. Лой А. М., Баумейстер А. О., Ящук Т. І. та ін. Основи практичної філософії: підруч. К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2011. 531 с.;
21. Омельченко Ю.В. Філософія: ідеї, ідеології, персоналії. Ілюстрований енцикл. довідник. К.: Ракша М.О., 2009. 296 с.;
22. Омельченко Ю.В. Філософія ХХ-ХХІ ст.: імена. Біогр. Словник. К.: Фенікс, 2011. 212 с.;
23. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства: навч. посібник. К.: Либідь, 2001. 360 с.;
24. Політологія: навч. енцикл. словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / за заг. 13ед.. Н. М. Хоми. Л.: Новий світ-2000, 2014. 779 с.;
25. Предборська І., Ганаба С. Філософія історії: навч. посіб. К.: Університетська книга, 2019. 232 с.;
26. Русин М. Ю., Огородник І. В. та ін. Історія української філософії: навч. посіб. К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. 591 с.;
27. Трубчанінов С. В. Історична географія України: навч. посіб. / Кам'янець-Подільський національний ун-т 13ед. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2013. 192 с.;
28. Філософський словник / за 13ед.. В. І. Шинкарука. К.: Голов. 13ед.. УРЕ, 1986. 638 с.;
29. Філософія як історія філософії: підруч. / за 13ед.. В. І. Ярошовця К.: Центр учбової літ., 2010. 648 с.;
30. Ящук Т. І. Філософія історії: курс лекцій: навч. посіб. К.: Либідь, 2004. 536 с.

Англомовні джерела

1. Bentley J. H. *Shapes of World History in Twentieth-Century Scholarship (Essays on Global and Comparative History)*. Washington, DC: American Historical Association, 1996. 34 p.;
2. Bunzl M. Counterfactual History: A User's Guide. *The American Historical Review*. Vol. 109, No. 3 (June 2004), Oxford University Press. pp. 845-858;
3. Christian D. *Maps of Time: An Introduction to Big History*. Berkeley: University of California Press, 2004. 642 p.;
4. Megill A. History, Memory, Identity. *History of the Human Sciences*. 1998. Vol. 11. № 3. P. 37–62;
5. Robertson R. *Globalization: Time-Space and Homogeneity*. London: Sage, 1995. 247 p.;
6. Sorell T. Experimental philosophy and the history of philosophy. *British journal for the history of philosophy*, 2018, 26 (5), pp.829-849;
7. *The International Encyclopedia of Revolution and Protest: 1500 to the Present*, vol. 1–8. Malden, Massachusetts, 2009;
8. *The philosophy book. Big ideas simply explained*. London, New York, Melbourne, Munich, and Delhi, 2011. P. 352.
9. *The politics book. Big ideas simply explained*. London, New York, Melbourne, Munich, and Delhi, 2013. P. 352;
10. Tucker A. *Our Knowledge of the Past: A Philosophy of Historiography*. Cambridge — N.Y., Cambridge Univ. Press, 2004.